ÇİN'İN FİLİSTİN MESELESİNE BAKIŞI VE 2024'TEKİ POLİTİK YAKLAŞIMLARI

CHINA'S PERSPECTIVE ON THE PALESTINIAN ISSUE AND ITS POLITICAL APPROACHES IN 2024

İshak TURAN

Dr. Öğr. Üyesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
Yalova Üniversitesi,
ishak.turan@yalova.edu.tr,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0428-7032

ÖZET

Öz vatanlarında mülteci durumuna düşen ve küçük bir alanda yaşam mücadelesi veren Filistin halkı, İsrail'in ideolojik ve dinsel temelde sonu gelmeyen savaşları yüzünden büyük acılar yaşamaktadır. Bu ideolojik savaş giderek bölgedeki farklı dinamiklerin hareket geçmesine neden olmaktadır ve bölge giderek istikrarsızlaşmaktadır. ABD'nin bölgedeki sorunları yönetmedeki başarısızlıkları, İsrail'in yerleşim yerlerini artırmasına sessiz kalması, tarafsız rolünü kaybederek gruplar arasında arabulucu rolünden uzaklaşması, Çin gibi diğer güçlerin bölgede etkin rol almalarının önünü açmaktadır. Özellikle Çin, bölgesel ve küresel yatırımların ve ticaretinin gerçekleşmesi için bu bölgeyi stratejik olarak görmektedir. Bu nedenle savaşın artması ve bölgeye yayılması riskini ulusal çıkarlarına aykırı kabul etmektedir. Bu çalışmada, Çin'in Filistin-İsrail savaşına ve Ortadoğu'ya yönelik artan ilgi ve rolü siyasi, ekonomik ve jeopolitik açılardan sorgulanarak, Çin'in Filistin meselesine yönelik tarihsel bakış açısının 2024'te ne şekilde geliştiği açıklanmıştır. Pekin Deklarasyonu olarak da bilinin Filistinli grupların ilk defa bir araya Pekin'de gelmelerin önemi ve Çin'in çok yönlü amaçları ayrıntılı olarak ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler:
Filistin ⋕ Çin ⋕ İsrail ⋕ Ortadoğu ⋕ Dış Politika ⋕ Kuşak ve Yol

İshak TURAN

Assistant Professor, Department of
International Relations, Yalova University,
ishak.turan@yalova.edu.tr,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0428-7032

ABSTRACT

The Palestinian people, who have become refugees in their homeland and struggle to survive in a small area, are suffering greatly due to Israel's endless wars on ideological and religious grounds. This ideological war is gradually mobilizing and destabilizing different dynamics in the region. US' failures in managing the problems in the region, its silence on Israel's settlement expansion, and its loss of its neutral role as a mediator between the groups paved the way for other powers, such as China, to play an active role in the region. China, in particular, sees this region as strategic for realizing its regional and global investments and trade. Therefore, it considers the risk of the war escalating and spreading to the region against its national interests. In this study, China's growing interest and role in the Palestinian-Israeli war and the Middle East is examined from political, economic, and geopolitical perspectives, and how China's historical perspective on the Palestinian issue has evolved in 2024 is explained. The significance of the first meeting of Palestinian factions in Beijing, also known as the Beijing Declaration, and China's multifaceted objectives will be elaborated.

Keywords :
Palestine ⋕ China ⋕ Israel ⋕ Middle East ⋕ Foreign Policy ⋕ Belt and Road

ÇİN'İN FİLİSTİN MESELESİNE BAKIŞI VE 2024'TEKİ POLİTİK YAKLAŞIMLARI

Giriş

1949'da üç yıl süren iç savaş sonrasında komünist bir rejim kuran Çin Halk Cumhuriyeti, ulusal birliği tam tesis edemeden Kore'de demokrasi ile komünizmin keskin çatışmasının yaşandığı savaşa müdahil olmuştur. Böylece Çin, ABD'nin başını çektiği Batı bloğu tarafından uluslararası sistemden dışlanarak Soğuk Savaş döneminde temel mücadelesini komünizmin yayılmasına yoğunlaştırmıştır. Bu da Çin'in emperyalist devletler tarafından ezilen, yurtlarından edilen ve haksızlığa uğrayan halklarla iletişimini güçlendirmesini sağlamıştır. Çin-Filistin yakınlaşması da tam bu çerçeveden başlamış ve Mao döneminde Filistin'in ABD ve İngiltere başta olmak üzere emperyalist olarak kabul ettiği güçler tarafından desteklenen İsrail'e karşı mücadelesine destek olmuştur. Çin'in Birleşmiş Milletler'e geri dönmesi ve ABD ile resmi ilişkileri başlatmasından sonra İsrail-Filistin sorununa yönelik daha ihtiyatlı bir kullanmaya başlasa da Çin'in ekonomik kalkınma sürecinde dış politikada izlediği ihtiyatlı dış politikaya bağlı olmak zorunda kalmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde de Filistin'in topraklarında bağımsız yaşaması gerektiği geleneksel yaklaşımını devam ettiren Çin,

soruna doğrudan müdahil olmama yaklaşımını da devam ettirmiştir.

2009'daki küresel ekonomik kriz sonrasında Çin'in küresel ekonomik ve siyasi gücüne daha bağımlı bir dünyanın ortaya çıkması ve 2011 Arap Baharı ile Ortadoğu'daki dengelerin hızlı şekilde değişme ihtimali, Çin'in enerji kaynakları ve ticaret rotası açısından oldukça önemli bir konuma sahip Ortadoğu'da daha aktif bir dış politika izlemesine neden olmuştur. Özellikle ABD'nin yükselen Çin'i sınırlamak istemesi ve Çin'in de Şi Jinping liderliğinde geleneksel düşük profilli politikasını terk etmesine neden olmuştur. Bu durum Ortadoğu'da kısa sürede kendisini hissettirmiş ve Çin'in 1967 sınırlarını temel alan iki devletli bağımsız bir Filistin devletini çok daha kararlı şekilde desteklemesini sağlamıştır. Çin'in sürdürülebilir ekonomik kalkınmasında jeoekonomik ve jeostratejik bir öneme sahip Ortadoğu'da barış ve istikrar ortamına zarar verebilecek en büyük olay İsrail sorunu ya da Filistin meselesidir. Bunun farkında olan Çin hem sorunun doğrudan çözümüne yönelik daha aktif bir politika izlemekte hem de bölgedeki tüm aktörleri bir araya getirmeye çalışarak çatışma ortamını yumuşatmaya çalışmaktadır.

İsrail'in Gazze'ye yönelik başlattığı işgal operasyonun bölgede diğer çatışmaları da tetiklemeye başlaması, 2024'te Çin'in Filistin meselesine yönelik daha aktif bir rol almasını gerektirmiştir. Tüm taraflarla görüşebilen Çin, ayrıca Filistin'deki temel aktörleri Çin'de ağırlayarak İsrail-Filistin savaşının çözümüne yönelik ciddi girişimler yapmıştır. 2024'te BM oylamalarında Filistin meselesi lehinde oy kullanan Çin, bölgedeki önemli iki aktör olan İran ile Suudi Arabistanlı diplomatları da Pekin'de bir araya getirmeyi başarmıştır. Bu açıdan 2024, Çin'in İsrail'in başlattığı savaşı sona erdirmek için aktif bir dış politika uyguladığı yıl olarak öne çıkmaktadır.

Çin'in Filistin Sorununa Geleneksel Bakışı

Çin'in Filistin sorununa resmi bir aktör olarak bakmasını 1970'lerde Tayvan'dan Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nda (BMGK) temsil hakkını almasıyla başladığını söylemek doğru olacaktır. Aralık 1971'de New York'ta konuşma yapan Çin'in BM delegesi Chiao Kuan-hua, Çin'in

uluslararası statüye hak kazandıktan sonra Filistin'e yönelik resmi devlet bakış açısını göstermesi açısından önemlidir:

Çin hükümeti ve halkı, Filistin halkına ve diğer Arap halklarına saldırganlığa karşı kararlı destek vermekte ve kahraman Filistinlilerin ve diğer Arap halklarının, mücadelelerinde sebat ederek ve birliklerini koruyarak, kaybettikleri toprakları mutlaka geri alacaklarına ve Filistin halkını ulusal haklarına yeniden kavuşturacaklarına inanmaktadır (Cooley, 1972, p. 19).

Benzer şekilde Mao, komünist bir rejim olarak Çin'in emperyalistlere karşı kurulduğunu ve bu doğrultuda benzer bir kader yaşayan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) liderlerini 1960'lı yıllarda ülkesinde kabul etmesi, aslında Çin'in kuruluş felsefesinde ABD'ye bağımlı bir dış politika izleyen İsrail'e karşı mesafeli olduğu görülmektedir. Özellikle 1955 Bandung Konferansı sonrasında Çin'in Arapları "beyaz saldırganlığının kurbanı" olarak nitelemesi ya da diğer bir ifadeyle mülteci Filistinli Arapların "Batılı emperyalistlerin" kurbanları olarak görmesi, Komünist Çin'in bölgeye yönelik temel propagandası ve dış politika yaklaşımını göstermekteydi (Dunner, 1972, p. 17). Benzer şekilde İsrail'in kurulmasında İngiltere ve ABD gibi Batılı ülkelerin etkisinin çok fazla olması, 1956'daki Süveyş kanalı krizinde batıya yönelik Arap milliyetçiliğini artırmıştı (Y. B. Keskin, 2024, p. 235). Ancak Çin yönetiminde Mao sonrası iktidara gelen Deng Şiapoing'in ülke ekonomisini liberal bağlamda dışa açma gayretleri ile Mısır-İsrail arasında yaşanan barış görüşmeleri, Çin'in İsrail-Filistin çatışmasına yönelik daha ihtiyatlı bir politika ve dil kullanmasına neden olmuştur (Aoun & Kellner, 2015, p. 203).

Soğuk Savaş'ın sonrasında Çin, "barış için toprak" anlayışı temelinde "iki devletli" çözüm politikasını benimsedi ve sorunun ancak bu prensip doğrultusunda çözüleceğine yönelik dış politika yaklaşımını ilk kez ortaya atan Çin devlet başkanı Jiang Zemin bu amaç doğrultusunda Nisan 2000'de hem İsrail'e hem de Filistin'e resmi ziyaret gerçekleştirmiştir (Aoun & Kellner, 2015, p. 204). Yine de 1990 ve 2000'lerde iki devletli barışın çözüme katkı sunacağına inanan Çin, soruna ve bölgeye yönelik çok da aktif olmayan düşük profilli bir dış politika yaklaşımını benimsedi. Ancak 2009'da ortaya çıkan küresel ekonomik krizin yara-

ları sarmak isteyen ülkelerin Çin'e daha fazla ihtiyaç duyması ve 2011'de başlayan Arap Baharı sürecinde liderlerin tek tek değişmeye başlaması ya da ülkelerin iç savaşlar yaşamaya başlaması, Çin'in Ortadoğu'ya ve bölgedeki kalıcı sorunlara yönelik daha aktif bir dış politika yaklaşımını zorunlu kılmıştır. Özellikle bölgesel istikrarın yok olması neticesinde DEAŞ gibi terör örgütlerinin ortaya çıkması, bölgesel istikrara daha fazla zarar vereceği kesindi (Alaaldin, 2019, pp. 2–3).

ABD Devlet Başkanı Barack Obama'nın yükselen Çin'i Asya-Pasifik'te dengelemek üzere ilan ettiği "pivot to Asia" stratejisine karşılık Çin de 2012 sonbaharında "Batı'ya yönelen" (Xi Jin) politikasını ilan etmiştir (Aoun & Kellner, 2015, p. 206). Çin, yeni ekonomik güç olarak dünyanın geri kalan bölgelerindeki sorunlarla "sorumlu bir süper güç" olarak yer almasını gerektiriyordu ki bu açıdan Çin'in Ortadoğu'da olmasını ideolojik bir çerçeveye sınırlamak doğru olmayacaktır (Rózsa, 2020, p. 2). Siyasi açıdan Çin, bölgede etkin olan Türkiye, İran, Mısır, Suudi Arabistan gibi ülkelerle çok yönlü ilişkilerini geliştirirken, bölgesel rekabet ya da mezhepsel ayrılıklara taraf olmadan bölgesel istikrarın artmasına yönelik de girişimlerini hızlandığı görülmektedir. Ortadoğu'da ayrışmanın temel unsurlarından birisi haline gelen mezhepsel farklılık, özellikle 1979'da İran devrimi ile siyasallaşan Şiiliğe karşı Suudi Arabistan, Mısır ve kısmen de Türkiye'nin yer aldığı Sünni blok dikkat çekmektedir (B. Y. Keskin & Serbestoğlu, 2017, p. 335).

Çin'in Bölgeye Yönelik Yatırım Politikası

Mezhepsel rekabet ve çatışmanın arasında kalmadan Çin, tüm taraflarla iktisadi açıdan kazan-kazan yaklaşımı içinde ilişkilerini güçlendirmiştir. Bu bağlamda çok geçmeden Çin'in Kuşak ve Yol İnisiyatifi'ni (BRI) ilan ettiği ve Ortadoğu'yu da temel aldığı görülmektedir. 2013'ten bugüne kadar bu ülkelere yapılan yardımlardan aslan payını Mısır (22,8 milyar dolar) ve İsrail'in (14,06 milyar dolar) aldığı görülmektedir (AEI, 2025). Mısır'a yapılan yatırım ve inşaat faaliyetlerinde ilk 3 sektörün sırasıyla enerjide 8,07, gayrimenkul alımında 7,35 ve ulaşımda 2,12 milyar dolardır. İsrail'e yönelik yatırımlarda ise eğlence sektörüne 5,1, ulaşıma 4,05 ve tarıma 2,96

milyar dolar yatırım yapıldığı anlaşılmaktadır (AEI, 2025). Ancak Çin'in Mısır'a yönelik yeni yatırımlarını halen devam ettiği görülürken, İsrail'e Aralık 2021'den beri herhangi bir yatırım yapmadığı da açıkça görülmektedir. Çin'in sorunlara taraf ya da müdahil olmadan çatışmaları barışçıl yollarla çözülmesine yönelik uyguladığı geleneksel dış politika yaklaşımı, yükselen ekonomik gücüne paralel olarak kendine has ekonomik ve siyasi ilişkiler temelinde yürütülmeye çalışılmaktadır (Rózsa, 2020, p. 3).

İsrail'e üç yılı aşkın süredir yatırım yapmayan Çin, 2022'de %23,2'lik yıllık artışla Filistin ile ikili ticaretini 158 milyon dolara çıkarmıştır (ChinaBriefing, 2023). 6 Aralık 2022'de Çin ile Filistin arasında Kuşak ve Yol İnisiyatifi kapsamında iş birliği anlaşması (The Chinese Government and the Palestinian Government Signed the Belt and Road Initiative Cooperation) imzalanmıştır. Bu anlaşmayla iki devlet ticari, siyasi ve insanlar arası etkileşimi artıracak pek çok taahhütleri ortaya koyan anlaşmayı hayata geçirmiştir (ChinaGov, 2022). Tüm bu gelişmeler, Şi Jinping liderliğinde Çin'in bölgesel sorunlarda daha aktif olduğunu ve iki devletli çözümün hayata geçmesi için Çin'in öncü rol oynamak istediğine dair işaretlerdir. Çin'in ithal enerjiye bağımlı olması ve petrol ile doğal gaz tedarikinde Ortadoğu'nun önemli bir yer kaplaması, bölgedeki siyasi ve ekonomik istikrarın sürdürülebilir olmasını gerektirmektedir. Haliyle İsrail'in yayılmacı politikaları da bölgedeki çatışma ortamını sürekli artırmakta ve bu durum hem enerji maliyetlerinin artmasına hem de küresel ticaretin ön görünürlüğü açısından ciddi tehditler oluşturmaktadır. Çin'in toplam petrol tedariğinin yaklaşık %60'ını sadece Ortadoğu ülkelerinden karşıladığı görülmektedir (STATISTA, 2024). Çin'in sürdürülebilir bir ekonomik güç olması, enerji arzında kaynak ülkelerin çoğunun yer aldığı Ortadoğu'da barış ve istikrarın hâkim olmasını gerektirmektedir.

Ayrıca Çin'in ilan ettiği Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nin Deniz İpek Yolu'nun Ortadoğu üzerinden Akdeniz ve Avrupa'ya ulaşması, Doğu-Batı ticaretinde bölgenin önemli bir güzergah olduğunu da göstermektedir (Aoun & Kellner, 2015, s. 204). Enerji ve malların taşımacılığında yer alan Ortadoğu ülkelerine yapılacak yatırımlar, Çin'in bölgedeki istikrarın artmasında temel belirleyici unsurdur. Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nin ilan edilme-

sinden sonra Mısır'a yönelik 10 milyar dolar değerindeki 15 altyapı projesinin ilan edilmesi (Aoun & Kellner, 2015, p. 201), hem Mısır'ın ekonomik açıdan istikrara kavuşması hem de İsrail-Filistin çatışmasında belirleyici bir aktör olmasına yönelik girişimdi. Çin milli petrol şirketi Sinopec'in 2013'te tek başına Mısır'a 3,1 milyar dolar yatırım yapması tarihi bir adımdır (AEI, 2025). 2024'te Mısır'a 6 farklı projeyle toplamda 2,41 milyar dolar yapan Çin (AEI, 2025), İsrail'e yatırım yapmama politikası üzerinden baskıyı artırarak barışa zorlamak istemektedir.

2024 Arifesinde Çin'in Filistin Politikasına Yönelik Uygulamaları

Çin Devlet Başkanı Şi Jinping döneminde Filistin'e yönelik giderek artan ilgi son yıllarda da devam etmektedir. Bu nedenle 2024'teki yaşanan gelişmelerden bahsetmeden önce iki devlet arasında artan siyasi ilişkilere değinilmesi gerekmektedir. 14 Haziran 2023'te Pekin'de Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ı ağırlayan Şi, Çin ile Filistin arasında tarihte ilk kez ilişkilerin stratejik ortaklığa yükseldiğini ilan etmiştir. Konuşmasında Çin Devlet Başkanı Şi, İsrail-Filistin çatışmasında Çin'in üç maddelik barış teklifini "a three-point proposal" de paylaşmıştır:

İlk olarak, Filistin sorununun temel çözümü 1967 sınırları temelinde tam egemenliğe sahip ve başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasında yatmaktadır.

İkinci olarak, Filistin›in ekonomik ve geçim ihtiyaçlarının karşılanması ve uluslararası toplumun Filistin›e yönelik kalkınma yardımlarını ve insani yardımları arttırması gerekmektedir.

Üçüncü olarak, barış görüşmelerinin doğru yönde ilerlemesi önemlidir (ChinaEmbassy, 2023a).

İki ülke arasında kurulan diplomatik ilişkilerin 35. yıl dönümünde ikili ilişkilerin stratejik ortaklığa evrilerek ek ekonomik ve teknolojik anlaşmalar imzalanması ve ayrıca çözüme yönelik teklifini aşamalar halinde tek tek devlet başkanı düzeyinde ilan etmesi, Çin'in Filistin soruna yönelik devlet bakışını net olarak ortaya koymaktadır. Abbas'ın da Çin'in resmi "tek-Çin" politikasına bağlı olduklarını belirtmesi, ikili ilişkilerde devletle-

rin kendi savundukları sınırların karşılıklı desteklendiğini de göstermektedir. Alman Enstitüsü Küresel ve Alan Çalışmaları (GIGA) uzmanları, Çin'in iki ülke arasında devam eden savaşa doğrudan müdahil olmadan şiddetin sonlanmasını, iki devlet temelinde çözüm sunması, Batılı ülkelerin kurallara bağlı dünya düzenine sahip çıkamamasından dolayı Çin'in bu savaşı kazananı olarak kabul etmekteler ve bu durumun Çin'in küresel Güneydeki prestijini de artırdığını iddia etmiştir (Woertz et al., 2024).

7 Ekim 2023'te İsrail'in Gazze'ye başlattığı saldırılardan 19 Ocak 2025'te yürürlüğe giren ateşkes anlaşmasına kadar geçen süreçte yüz binlerce insan öldürülmüştür. Bu acımasız savaşta insan haklarına ve savaş hukukuna aykırı sayısız eylem gerçekleşmiştir. 2024'te Güney Afrika, İsrail'in Gazze'de soykırım gerçekleştirdiği suçlamasıyla Uluslararası Adalet Divanı'na (ICJ) başvurdu ve daha sonra pek çok devletin de davaya müdahil olmasıyla kısa sürede ara karar ilan edilmiştir. Kasım 2024'te Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (ICC) verdiği kararla, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun insanlığa karşı savaş suçu nedeniyle hakkında tutuklama kararı verilmiştir. ABD'nin ICC'nin kararlarına karşı çıktığını ilan etmesi, Fransa'nın ve Almanya'nın tutuklama konusunda muğlak açıklamalar yapması, Batılı değerlerin daha fazla sorgulanmasına yol açmıştır. Tüm bunlar, Çin'in Filistin sorunu üzerinden Ortadoğu'da daha fazla nüfuz alanını genişletmesine neden olmaktadır.

7 Ekim 2023'te başlayan İsrail saldırılarından sadece 2 ay sonra 21 Kasım 2023'te gerçekleşen Filistin-İsrail Meselesine İlişkin Olağanüstü BRICS Sanal Zirve'sinde konuşan Şi, aşağıdaki hususların acil ve zorunlu olduğunu belirtmiştir:

İlk olarak, çatışmanın tarafları düşmanlıklara son vermeli ve derhal ateşkes sağlamalı, sivillere yönelik tüm şiddet ve saldırıları durdurmalı, esir tutulan sivilleri serbest bırakmalı ve daha fazla can kaybını önlemek ve insanları daha fazla acıdan kurtarmak için harekete geçmelidir.

İkinci olarak, insani yardım koridorları güvenli ve engelsiz tutulmalı ve Gazze›deki nüfusa daha fazla insani yardım sağlanmalıdır. Gazze›deki insanların zorla nakledilmesi ya da su, elektrik ve yakıttan mahrum bırakılması şeklindeki toplu cezalandırmaya son verilmelidir.

Üçüncü olarak, uluslararası toplum çatışmanın yayılmasını ve bir bütün olarak Orta Doğu›da istikrarı tehlikeye atmasını önlemek için pratik tedbirlerle hareket etmelidir. Tüm taraflar, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen ilgili kararların sahada somut tedbirlerle uygulanması için harekete geçmelidir (ChinaEmbassy, 2023b).

Çin Devlet Başkanı Şi'nin savaşın iki kesimden birisi olan Hamas için terör örgütü yerine İsrail ile aynı şekilde "taraf" ifadesini kullanması, çözüme yönelik geleneksel bakış açılarını koruduklarını belirtmesi ve insani yardımlarla barış görüşmelerinin BM bünyesinde gerçekleştirilmesini savunması, 7 Ekim sonrasında da Çin'in İsrail-Filistin savaşına yönelik devlet politikasında herhangi bir değişiklik yaşanmadığını göstermesi açısından önemlidir. Özellikle Batılı devletlerin Hamas'ı terör örgütü olarak niteleyerek İsrail'in Gazze'de gerçekleştirdiği toprak işgallerini ve insan haklarına karşı eylemlerini meşrulaştırma çabalarına Çin ve BRICS üyelerinin katılmadıklarını belirtmesi oldukça önemlidir.

Pekin Deklarasyonu ve Çin'in 2024 Filistin Politikası

2024'e gelindiğinde Çin'in İsrail'in Gazze'de sürdürdüğü işgal operasyonuna karşı Çin'in resmi devlet bakışı açıkça biliniyordu. Son yıllarda Ortadoğu'daki aktif bir dış politika yaklaşımı benimseyen Çin, 2024'te tarihte daha önce görülmemiş iki önemli gelişmeyi Pekin'de gerçekleştirmiştir. İlki tarihsel olarak mezhep ayrılıklarının ve bölgesel rekabetin devam ettiği İran ve Suudi Arabistan'ın resmi temsilcilerini 10 Mart 2024'te bir araya getirmiştir. İkinci olarak, Pekin Deklarasyonu olarak da bilinen Filistinli aktörleri 23 Temmuz 2024'te Pekin'de ağırlayarak ortak bir açıklama yapmalarında aracı olmuştur. Ortadoğu'daki savaş, çatışma ve rekabetin devam ettiği bir dönemde farklı tarafları Pekin'de buluşturmayı başaran Çin, Ortadoğu'da yaşanan siyasi olaylara karşı kayıtsız kalmadığı mesajını verirken bölgesel istikrar yönünde Çin'in yapıcı bir rol oynamak istediğini de kamuoyuna bu aktörler üzerinden vermeyi amaçlamaktadır. Bunlara ilaveten 31 Mayıs 2024'te Pekin'de düzenlenen Çin-Arap Devletleri İş Birliği Forumu'nda Ortadoğu

Barış Konferansı düzenlenmesini gerektiğini ifade ederek barışın en kısa zamanda sağlanması için uluslararası bir toplantının acil olduğunu da belirtmiştir. Zirvede Filistinlilere yönelik 72 milyon dolar acil insani yardım yapacağını ilan etmiştir (Bag, 2024). Çin'in özellikle bölgeye yayılma ihtimali olan bu savaşın küresel ticaretin ve yatırımların aksaması konusunda kendisini kaygılandırdığı açıktır. Yine de küresel bir güç olarak Filistin hakları ve toprak bütünlüğünü ötelemeden barışa yönelik çabalarının Arap dünyasında karşılık bulduğu görülmektedir.

2016'da Suudi Arabistan'da İranlı din adamı Ayetullah Nimr'in idam edilmesinin ardından İran'daki protestolar Suudi Arabistan konsolosluğuna yönelik saldırılara dönüşmüş; bunun sonucunda iki devlet arasında diplomatik ilişkiler kesilmiştir. Çin'in Kuşak ve Yol İnisiyatifi bağlamında gerçekleştirdiği projelerin ülkeler bazında olmaktan daha çok birbirine eklenen bölgesel ve küresel projeler olması, devletler arasındaki husumetlerin Çin'in bölgesel ve küresel projeksiyonlarının önündeki en temel sorundur. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden başlaması hem Çin'in bölgede daha etkin bir oyuncu olmasını sağlayacak hem de bölgesel projelerin ve inşaat projelerinin önünü açarak Çin'in ticari faaliyetlerini güçlendirecektir. Özellikle iki ülkenin doğrudan görüşmeler yapmasında aracı olan Çin, böylece İsrail-Filistin sorunu gibi diğer meselelerde etkin olacak nüfuzunu artırmayı amaçlamaktadır.

Tüm bu düşünceler doğrultusunda 10 Mart 2024'te Pekin'de Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi Dışişleri Komisyonu Ofisi Direktörü Vang Yi arabuluculuğunda bir araya gelen İran ve Suudi Arabistanlı yetkililer, diplomatik ilişkileri yeniden başlattıklarını ilan ettiler. Anlaşma üzerine açıklama yapan eski İsrail Başbakanı Naftali Bennett, mevcut Başbakan Netenyahu'yu suçlayarak bu anlaşmanın İran karşıtı bloku güçlendirmeye yönelik gayretleri zayıflatan bir anlaşma olduğunu ve bunun "Netanyahu hükümetinin büyük bir başarısızlığıdır ve diplomatik ihmal, genel zayıflık ve ülkedeki iç çatışmaların bir kombinasyonunun sonucudur" demiştir (Staff & AFP, 2024). Özellikle İran'a karşı koalisyonu güçlendirmek için çaba sarf eden İsrail, Çin'in hem Filistinli aktörlerle hem de doğrudan ülkelerle her açıdan doğrudan görüşmeler yapma-

sını ulusal çıkarları açısından rahatsız edici bulduğu açıktır. Yine de Çin'in ekonomik gücü ve bölgesindeki siyasi nüfuzu göz önünde bulundurulduğunda, Çin'in sert şekilde doğrudan eleştirilmekten kaçınıldığı da anlaşılmaktadır. Çin ile ikili ilişkilerin kesilmesi hem İsrail'e bir süredir durmuş olan yatırımların uzun yıllar daha sürmesine neden olacak hem de bu yatırımların Mısır gibi diğer komşu ülkelere akması anlamına gelecektir. Bu da orta ve uzun vadede İsrail'in ulusal çıkarlarına hizmet etmeyeceği açıktır. Yemen Denizi, Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı üzerinden Akdeniz'e açılan Çin'in ticaret gemileri, sürdürülebilir ticaret için bölgesel istikrara ve kanala ev sahipliği yapan Mısır'a ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle Gazze'de İsrail'in uyguladığı insan haklarına aykırı eylemler komşu devlet Mısır'ı da Müslüman bir devlet olarak zorda bıraktığının farkındadır. Bu nedenle Çin, barışa yönelik politikalar geliştirerek Mısır'ın üzerindeki baskıları azaltmayı, çatışmaların yayılmamasını ve böylece güvenle ticaretini devam ettirmeyi hedeflemektedir.

Tüm bu hedefler doğrultusunda Çin, barışın sadece İsrail ve bölgesel ülkelerle müzakereler yoluyla giderilemeyeceğinin de farkındadır. Filistin içinde yer alan farklı aktörlerin ülkenin geleceğine yönelik farklı stratejilerinin de olduğunun farkındadır. Bu nedenle bu aktörlerin Çin'de bir araya getirilerek en azından barış yolunda tek bir amaç etrafında birleştirilmeleri gerekiyordu. Bu amacın hayata geçirilmesi için 23 Temmuz 2024'te Çin'in ev sahipliğinde özellikle El-fetih ve Hamas'ın yan yana getirilmesi ve ortak deklarasyona imza atmaları büyük bir başarıdır. El-fetih ve Hamas başta olmak üzere 14 Filistinli grubun bir araya geldiği ve iki gün süren görüşmelere sonunda barışın tesisi yönünde "Geçici Ulusal Mutabakat Hükümeti" kurulması kararlaştırılmıştır. Her ne kadar ilk bakışta olumlu gibi gözüken bu durum, bölgede giderek etkisini artıran Çin'in ileride ideolojik farklılıklar olan bu grupları kendi çıkarları için kullanabileceği riski de unutulmamalıdır (Mercan, 2024). Gruplar arasındaki farklılıkların kolay şekilde giderilemeyeceği açık olduğu halde Çin'in arabulucu faaliyetleri ekonomik çıkarlarını gözeterek bölgedeki nüfuzunu daha geniş alanlara yayama girişimi olarak kabul edilebilir (Kumar & Yadav G., 2024).

Pekin deklarasyonu, 2006 seçimleri sonrasında ortaya çıkan ayrılıkların giderilmesi ve Filistin'in yeniden birleştirilmesi amacını taşımaktadır (Angieri, 2024). Özellikle El-fetih ve Hamas arasındaki coğrafi ayrılığın siyasi farklılıklarla artması ve ülkenin önündeki üniter yapının konsolide edilmesinde engel teşkil etmesi, Çin tarafından çok iyi anlaşıldığını göstermektedir. Batı'nın 2006 seçimlerini Hamas'ın kazanmasını tanımaması ve Filistinli gruplar arasında ayrılığı doğrudan artırıcı bu müdahalesi hem Filistin'in geleceğine yönelik iyileştirmelerin hem de İsrail-Filistin savaşını önleyecek çabaların sonuçsuz kalmasında başlıca etmen olmuştur. Tam da Batılı ülkelerin bölgede istikrar ve adil bir dünya düzeni getiremeyeceğinin anlaşıldığı bu noktada Çin, için küresel problemlerde çok taraflı aktörlerle bir araya gelerek çok kutuplu bir dünyanın tesis edilmesi için uğraşmaktadır ki Pekin Deklarasyonu da bu amaçla yapılan bir girişimdir (Gerster et al., 2024). Bu doğrultuda Çin'in güvenilir ve sorun çözücü bir ülke olmaya çalışması da küresel siyasi etkisini artırması için büyük bir fırsattır.

Pekin deklarasyonu sadece savaşa yönelik bir mutabakat değil aynı zamanda savaş sonrasında Gazze'nin yeniden inşa edilmesine kadar hususları da barındırmaktadır. Bu da Çin'in gelecekte Filistin'in siyasi ve ekonomik hayatında belirleyici bir aktör olma niyetini göstermektedir. Bölgede sonu gelmeyen savaşların devam ettiği bir sorun üzerinde Çin'in sürdürdüğü ihtiyatlı dış politika yaklaşımı için bu durum oldukça riskli görünse de bölgesel yatırımlarının ve küresel ticaretin devam etmesi, enerji kaynakları ithalatının sürdürülebilir olması için göze alınacak bir durumdur. Oyunun dışında kalınmayacak kadar jeostratejik ve jeoekonomik öneme sahip bu bölge, Çin'in savaşta en azından arabulucu rolünde oyuna dahil olmasını zorunlu kılmaktadır. Yükselen Çin'in ekonomisinde Ortadoğu, Çin için Japonya'dan daha yakındır. Bunun farkında olan Çinli karar alıcılar, küresel politikaları etkileyen bu riskli sorunda aktif rol alma sorumluluğu hissetmektedirler. Hamas'ın terör örgütü olarak kabul edildiği İsrail ve ABD gibi pek çok ülkeden farklı olarak tüm gruplarla görüşen Çin, İran-Suudi Arabistan arasındaki gerilimlerde olduğu üzere kendi çıkarlarına hizmet edecek bir noktadan tarafları en azından siyasi olarak bir araya getirmeyi başardığı görülmektedir.

Pekin Deklarasyonuna davet edilen ülkeleri olan Türkiye, Mısır, Rusya, Cezayir, Suudi Arabistan, Katar, Ürdün, Irak, Suriye ve Lübnan temsilcileri de Çin'in soruna bölge ülkeleriyle daha kapsamlı bir çözüm arayışı getirdiğini göstermektedir. Ancak Müslüman olmayan bir devlet olarak Çin'in ev sahipliğinde yapılan bu tarihi görüşmeler, Çin'in hem Filistin'de hem de bölgede ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. İran temsilcisi yerine Rusya'dan diplomat çağrılması ise, Çin'in sorunun çözümüne yönelik ne kadar rasyonel hareket ettiğini ve bölgedeki dinamikleri de ne kadar iyi okuduğunu göstermektedir.

Pekin deklarasyonunda, Filistin'in başkenti olarak Doğu Kudüs'ün tanınması yönünde uluslararası hukuk ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın verdiği haklar doğrultusunda İsrail işgaline karşı Filistinlilerin direnmesinin meşru olduğunun özellikle belirtilmesi altı çizilmesi gereken bir husustur. Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı resmî sitesinden yaptığı "ÇHC'nin Filistinliler arası uzlaşı sürecine yaptığı katkıyı takdirle karşılıyoruz." açıklaması, Çin'in Filistin meselesi üzerinde bölgedeki Müslüman ülkeler üzerindeki yumuşak gücünü artırma fırsatı verdiğini göstermektedir (MFAofTürkiye, 2025).

Pekin deklarasyonunu "birlik deklarasyonu" olarak tanımlayan İsrailli güvenlik ve diplomasi uzmanı Urhova, Çin'in Filistin meselesine yönelik retorik söylemlerinin artık somut hal almaya başladığını ve Çin'in "herkesle dost" politikası doğrultusunda bölgede arabuluculuk görevi altında Çin için tarihi bir diplomasi başarısı olarak kabul etmektedir (Urhová, 2024). Gerçekten de Çin'in bölgede artan etkisi hafife almaması gerekmektedir. Çin'in güvenlik haricinde giderek bölgede bir alternatif olarak kabul edilmesi, tüm tarihsel sorunlarda bölgedeki devletlerin rıza göstereceği şekilde rol almasına müsaade edilmesi, Pekin deklarasyonunda görüldüğü üzere Çin'in bölgedeki uzun dönemli çıkarlarına hizmet edecektir. Diğer taraftan İsrail'in temel güvenlik argümanlarının ve Hamas'ın terör örgütü olarak kabul edilmesi gerektiğinin Çin tarafından göz ardı edilmesi, ABD'nin de İsrail'e kayıtsız şartsız destek vermesi Filistin üzerinden bölgede yeni bir ABD-Çin rekabeti oluşmasına da neden olabilir ki bundan en zararlı çıkan ülkelerden birisi de şüphesiz Çin'in yatırımlarından ve uzun dönemli ticaret yolları projelerinden yoksun kalacak İsrail olacaktır.

Sonuç

1949'da Çin iç savaşını kazanarak ülkede komünist bir devlet kuran Mao, emperyalist güç olarak tanımladığı ABD'nin müttefiki İsrail'e yönelik mesafeli bir dış politika yaklaşımı benimserken, kendi yurtlarında mülteci durumuna düşürülmek istenen Filistin halkıyla yakınlaşmasını devam ettirmiştir. Her ne kadar ABD ile resmi ilişkiler başladığında İsrail'e yönelik dış politikasında yatırımlar yapılması gibi değişiklikler görülse de Filistin'in meselesinde iki devletli çözüm geleneksel bir devlet politikası olarak devam ettirilmiştir.

2009 Küresel ekonomik krizi ve 2011 Arap Baharı ile bölgede ortaya çıkan gerçeklikler sonrasında Ortadoğu'daki çıkarlarını daha fazla gözetmek isteyen Çin, bölgenin en temel sorununda Filistin'in çıkarlarının daha fazla gözetilmesinde siyasi irade ortaya koymaya başlamıştır. 2013'te ilan ettiği Kuşak ve Yol İnisiyatifi ile Çin'in bölgedeki etkinliği de giderek kabul edilmeye başlanmıştır. Özellikle Şi Jinping liderliğinde küresel politikalarda daha aktif bir rol oynamaya başlayan Çin, kısa sürede Ortadoğu'da da başat bir aktör olarak hissedilmeye başlanmıştır. Şi, 1967 sınırları temelinde başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız Filistin'i daha yüksek sesle savunmaya başlamıştır. Bu aktif politikanın benimsenmesinde, ABD'nin 2012'de ilan ettiği "pivot to Asia" stratejisiyle Çin'i kendi denizlerinden başlayarak dengeleme ve sınırlandırma yaklaşımın da etkili olduğu bilinmektedir.

Buna ilaveten Çin'in sürdürülebilir ekonomik kalkınmasında Ortadoğu enerji kaynaklarına bağımlı olması ve Doğu-Batı ticaretinde Ortadoğu'nun önemli bir denizyolu olarak konumlandırılması, bölgedeki barışın ve istikrarın eskisinden çok daha önemli kılmaktadır. Bu da haliyle bölgedeki en kırılgan mesele olan İsrail-Filistin savaşında, İsrail'in pervasızca tek taraflı olarak devam ettirdiği yayılmacı ve ideolojik savaşında İsrail'i barışa zorlamak için daha aktif bir dış politika yaklaşımını benimsemesine yol açmıştır.

2024'e gelindiğinde, Çin'in bölgede daha kararlı olduğu açıkça görülmektedir. Mart 2024'te İran ve Suudi Arabistanlı diplomatları Pekin'de bir araya getirerek Ortadoğu'da mezhepsel gerilimin azalmasını amaçlamıştır hem de İsrail'in İran üzerinden Gazze ve Lübnan'da yürüttüğü askeri operasyonlarda elindeki kozlardan birini almaya çalışmıştır. İran ile Suudi Arabistan arasın-

daki diplomatik ilişkilerin iyileştirilmesi, bölgedeki çatışma ortamının azalmasına neden olacağı yönünde bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir. Bununla da yetinmeyen Çin, El-Fetih ve Hamas başta olmak üzere 14 Filistinli grubun ilk defa bir araya getirerek görüşmelere sonunda barışın tesisi yönünde "Geçici Ulusal Mutabakat Hükümeti" kurulmasında etkin rol almıştır.

Pekin Deklarasyonu olarak da bilinen bu mutabakat, Çin'in bölgede artan etkisini gösterdiği gibi hem Filistin'de hem de bölgede tüm farklı mezheplerle, gruplarla ve rakip devletlerle bir araya gelebileceğini ve onları aynı masa etrafında buluşturacak gücü olduğunu göstermiştir. Pekin Deklarasyonu, Çin'in desteklediği iki devletli çözüm yönünde Filistinli grupların İsrail karşısında tek bir devleti ve birliği temsil edebilecek siyasi duruşun şekillenmesi mesajı içermektedir. Deklarasyonun Gazze ile sınırlı kalmaması ve ulusal birliğin tesisinde Batı Şeria'ya da atıf yapılması kayda değerdir.

Özellikle görüşmelerin bölge ülkelerinden gelen temsilcilerin tanıklığında yapılması da Çin'in bölgeye yönelik çok daha kapsamlı baktığını ve bölge ülkelerinin de bu yönde harekete geçirmek istediği anlaşılmaktadır. Tüm bu devletlerin Filistin meselesinin barışçıl şekilde çözülmesi yönünde istekleri de Çin'in bölgeye yönelik jeopolitik ve jeoekonomik amaçlarla uyumludur. Filistin sorununda insan hakları ve onun evrensel değerlerini uygulamayı başaramayan batılı devletler, Çin'in bölgede ortaya çıkan "ahlaki" boşluğu kendi ekonomik çıkarlarına hizmet edecek şekilde doldurmasına yardım etmektedir. Ortadoğu ve çevresinde yer alan çoğu Müslüman ülkenin de Çin'in yatırımlarından ve inşaat faaliyetlerinden daha fazla pay almak istemesi ve çatışmaların daha fazla ülkeye yayılmasından kaygı duymaları, Çin'in bölgede yürüttüğü arabuluculuk ve barış faaliyetlerinin destek almasını sağlamaktadır.

Kronoloji

26 Nisan: Çin, Hamas ve El Fetih temsilcilerini Pekin'de ağırlayacağını ilan etti.

30 Mayıs: Çin, ABD başta olmak üzere bazı Batılı devletlerin UNRWA'ya fonlarını kesmesine takiben bu fona yardımları arttıracağını ilan etti.

23 Temmuz: El Fetih ve Hamas'ın da içinde olduğu 14 Filistinli grubun "Bölünmenin Sonlandırılması ve Filistin Ulusal Birliğinin Güçlendirilmesine Dair Pekin Deklarasyonu"nu imzaladılar.

Kaynakça

AEI. (2025). China Global Investment Tracker. *American Enterprise Institute- AEI*. https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/

Alaaldin, R. (2019). *Shaping the Political Order of the Middle East: Crisis and Opportunity*. Istituto Affari Internazionali (IAI). https://www.jstor.org/stable/resrep19671

Alaca, M. (2024, August 20). *Netanyahu, Gazze Şeridi ile Mısır sınırındaki Philadelphi Koridoru'ndan çekilmeyeceklerini yineledi*. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/netanyahu-gazze-seridi-ile-misir-sinirindaki-philadelphi-koridorundan-cekilmeyeceklerini-yineledi/3308685

Angieri, R. (2024, September 8). *Palestinian Responses to the Beijing Declaration*. The China-Global South Project. https://chinaglobalsouth.com/analysis/palestinian-responses-to-the-beijing-declaration/

Aoun, E., & Kellner, T. (2015). The Crises in the Middle East: A Window of Opportunity for Rising China. *European Journal of East Asian Studies*, *14*(2), 189–224.

Bag, M. (2024). *Çin Devlet Başkanı, Gazze için barış konferansı çağrısında bulundu*. euronews. https://tr.euronews.com/2024/05/30/cin-devlet-baskani-cinping-gazze-icin-baris-konferansi-cagrisinda-bulundu

ChinaBriefing. (2023, October 11). *China-Palestine Relations—Bilateral Trade, Investment and Diplomacy*. China Briefing News. https://www.china-briefing.com/news/china-palestine-relations-trade-investment-diplomacy/

ChinaEmbassy. (2023b). *Xi Jinping Attends the Extraordinary Joint Meeting of BRICS Leaders and Leaders of Invited BRICS Members on the Situation in the Middle East with Particular Reference to Gaza_Embassy of the People's Republic of China in the United States of America*. http://us.china-embassy.gov.cn/eng/zgyw/202312/t20231222_11209832.htm

ChinaEmbassy. (2023a). *Xi Jinping Holds Talks with Palestinian President Mahmoud Abbas*. http://bs.china-embassy.gov.cn/eng/zgxw/202306/t20230618_11099414.htm

ChinaGov. (2022). *The Chinese Government and the Palestinian Government Signed the Belt and Road Initiative Cooperation Document*. http://ps.china-office.gov.cn/eng/zxxx/202212/t20221207_10986675.htm

Cooley, J. K. (1972). China and the Palestinians. *Journal of Palestine Studies*, *1*(2), 19–34. https://doi.org/10.2307/2535952

Dunner, J. (1972). Israel and the People's Republic of China. *Southeast Asian Perspectives*, *8*, 1–26.

Egypt will not accept security changes on Gaza border, foreign minister says. (2024, September 18). Reuters. https://www.reuters.com/world/middle-east/egypt-wont-accept-security-changes-gaza-border-foreign-minister-says-2024-09-18/?utm_source=chatgpt.com

Gerster, A. K., Turowski, J., & Hermann, K. (2024, August 9). *Is the Beijing Declaration an Opportunity for Palestine?* https://www.rosalux.de/en/news/id/52380/is-the-beijing-declaration-an-opportunity-for-palestine

Keskin, B. Y., & Serbestoğlu, İ. (2017). Siyaset—Mezhep İlişkisine Dair Teorik Bir Çalışma: 1979 İran İslam Devrimi Sonrası Bahreyn Krallığı Örneği. In Z. Gölen & İ. Serbestoğlu (Eds.), *New Trends in Social*

and Liberal Sciences-2 (pp. 331–340). Gece Kitaplığı.

Keskin, Y. B. (2024). *Basra Körfezi'nde Üs Siyaseti*. Öteki Akademi.

Kumar, A., & Yadav G., H. (2024). *China's Ambitious Efforts to Expand its Influence in the Israel-Palestine Issue*. https://thediplomat.com/2024/07/chinas-ambitious-efforts-to-expand-its-influence-in-the-israel-palestine-issue/

Lons, C., Fulton, J., Sun, D., & Al-Tamimi, N. (2019). *China's Great Game in the Middle East*. European Council on Foreign Relations. https://www.jstor.org/stable/resrep21525

Mercan, M. H. (2024). Pekin Deklarasyonu ve Filistin Siyasetine Etkisi. *SETA*. https://www.setav.org/yorum/pekin-deklarasyonu-ve-filistin-siyasetine-etkisi

MFAofTürkiye. (2025). *No: 145, 23 July 2024, Regarding the Declaration Adopted by Palestinian Political Factions in Beijing*. Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. https://www.mfa.gov.tr/no_-145_-filistinli-siyasi-olusumlarin-pekin-toplantisinda-kabul-ettikleri-bildiri-hk.en.mfa

Öztop, M. (2024, December 24). *D-8 Kahire Zirvesi'nin Yansımaları*. Fokus Plus. https://www.fokusplus.com/odak/d-8-kahire-zirvesinin-yansimalari

Rózsa, E. N. (2020). *Deciphering China in the Middle East*. European Union Institute for Security Studies (EUISS). https://www.jstor.org/stable/resrep25023

Saudi Arabia rejects Israel PM Netanyahu's remarks on displacing Palestinians. (2025, February 9). Reuters. https://www.reuters.com/world/middle-east/saudi-arabia-rejects-remarks-by-israels-netanyahu-about-displacing-palestinians-2025-02-09/?utm_source=chatgpt.com

Staff, T. & AFP. (2024). *Bennett: Saudi-Iran deal a failure of Israeli efforts to build anti-Tehran coalition*. https://www.timesofisrael.com/bennett-saudi-iran-deal-a-failure-of-israeli-efforts-to-build-anti-tehran-coalition/

STATISTA. (2024). *China: Oil imports by country 2023*. Statista. https://www.statista.com/statistics/1310953/oil-imports-by-country-china/

Urhová, D. (2024, August 20). Beijing Declaration: China's role in post-war Middle East. *CEIAS*. https://ceias.eu/beijing-declaration-chinas-role-in-post-war-middle-east/

Woertz, E., Brandt, P., & Powell, J. (2024). *The 2023 Israeli–Palestinian War: A Gift to China*. https://www.giga-hamburg.de/en/publications/giga-focus/the-2023-israeli-palestinian-war-a-gift-to-china

أبو عيشة, ع. ا. (January 22, 2025). معبر رفح بلا "حماس" وبعثة أوروبية للإشراف. Independent Araby. https://shorturl.at/N7kUr

إسرائيل تقرر إنشاء إدارة خاصة "للهجرة الطوعية" من غزة. (February 18, 2025). Al Jazeera Arabic. https://shorturl.at/OJZJl

السيسي عن تهجير الفلسطينيين: ظلم لا يمكن أن نشارك فيه. (January 29, 2025). Al Jazeera Arabic. https://shorturl.at/dYMan

تقرير سنوي: جهود مصرية مكثفة لوقف إطلاق النار في غزة تصطدم بتعنت إسرائيلي مدعوم أمريكيا. (December 25, 2024). Arabic News. https://shorturl.at/4MDMc

حباس, و. (February 11, 2025). موقف الإسرائيليين من تهجير الفلسطينيين: من "فانتازيا" إلى برنامج عمل برعاية الإدارة الأميركية؟! Palestine Forum. https://shorturl.at/F7cCA

خبير علاقات دولية: نشر "جيروزاليم بوست" صورة الرئيس السيسى مع رئيس إيران الراحل تهديد مباشر. (January 31, 2025). Youm 7. https://rb.gy/tinnpz

لافتات شكر لمصر والرئيس السيسي من فلسطين.. وقفة لشيوخ وعشائر ووجهاء: نرفض دعوات التهجير ونؤكد الموقف المصري التاريخي لحماية القضية الفلسطينية. (February 1, 2025). Soutalomma. https://shorturl.at/UVGJw